

การให้อภัยกับความปรองดอง Forgiveness and Reconciliation

ศิวัช ศรีโกคางกุล¹

Siwach Sripokangkul²

บทคัดย่อ

การให้อภัยถือเป็นมนต์พื้นฐานรากสำคัญของความปรองดองและความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ อย่างไรก็ตาม การให้อภัยเป็นเรื่องที่ไม่ง่าย และยากเกินกว่าที่จะยึดเยียดให้เหยื่อยอมรับได้ บทความปริทัศน์นี้มุ่งศึกษาข้อถกเถียงว่าด้วยการให้อภัยภายใต้บริบทของการศึกษาเรื่องความปรองดอง โดยมุ่งพิจารณาถึงความหมาย ความสำคัญและเส้นทางการให้อภัย ผู้เขียนอาศัยวิธีการศึกษาเชิงเอกสารเป็นหลัก โดยอ้างอิงทั้งจากหนังสือและบทความในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ผู้เขียนเสนอว่า ถึงแม้การให้อภัยจะเป็นเรื่องที่ยากเพียงใดก็ตาม แต่การให้อภัยถือเป็นความจำเป็นยิ่งยวดในทางการเมือง กระนั้นก็ตาม การให้อภัยมิได้กระทำกันได้ง่ายดายหรือฉาบฉวย ในทางตรงข้าม สังคมการเมืองต้องตระหนักถึงความหมายอันลึกซึ้งของการให้อภัย เส้นทางการให้อภัย

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อาจารย์ประจำ วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น อีเมล siwasri@kku.ac.th

² Assistant Professor, Lecturer, College of Local Administration, Khon Kaen University email: siwasri@kku.ac.th

วารสารด้านการบริหารรัฐกิจและการเมือง

ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (2558)

และภาระของการให้อภัย ดังที่ผู้เขียนได้ร่วมถกเถียงและยกตัวอย่าง
จำนวนหนึ่งไว้ในบทความนี้

คำสำคัญ: การให้อภัย/ ความปรองดอง

ABSTRACT

Forgiveness is fundamental to the concepts of reconciliation and restorative justice. However, forgiveness is not simple, and it is impossible to force victims to forgive. This review article discusses the concept of forgiveness in reconciliation studies, and considers its meaning, importance, and the route to achieve forgiveness. Books and articles in both Thai and English form the basis for this review article. The author argues that although forgiveness is a political necessity, it cannot be enacted simply and sloppily. On the contrary, political society must recognize the deeper meaning of forgiveness, the route to achieve it, and the task of forgiveness itself. The author raises many examples of forgiveness within the context of reconciliation throughout this review article.

KEYWORDS: Forgiveness/ Reconciliation

บทนำ

ข้อถกเถียงประเด็นการให้อภัยเป็นหัวข้อที่ยากและสลับซับซ้อนมากที่สุดประเด็นหนึ่งในการศึกษาเรื่องความปรองดอง ทั้งนี้ การปรองดองที่ยั่งยืนไม่สามารถเกิดขึ้นได้หากปราศจากซึ่งการให้อภัยจากเหยื่อหรือผู้ถูกระทำความรุนแรง นั่นหมายความว่าความปรองดองต้องขึ้นต่อการให้อภัย อีกทั้งการให้อภัยถือเป็นส่วนประกอบรากฐานสำคัญที่สุดของการปรองดองและความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Kohen, 2009) กล่าวเช่นนี้ ไม่ได้หมายความว่า การให้อภัยสื่อความหมายถึงการถกทอดความสัมพันธ์กันระหว่างเหยื่อกับผู้ก่อความรุนแรง แต่ตามความหมายของศัพท์ “forgive” หมายถึง “การยุติความขุ่นแค้น” (To give up resentment) (Kohen, 2009) ขยายความว่า หากเหยื่อเพียงระงับความกระหายในการแก้แค้นหรือปรารถนาลงโทษผู้ก่อความรุนแรงแบบตาต่อตาฟันต่อฟันนั่นถือเป็นการให้อภัยใหญ่คือการให้อภัย แม้การให้อภัยจะผูกโยงเข้ากับคำสอนในพระคัมภีร์ศาสนาคริสต์และศาสนาอื่น ๆ อย่างไรก็ดี บทความนี้ผู้เขียนจะกล่าวถึงการให้อภัยในอาณาบริเวณความเป็นการเมืองเพียงเท่านั้น

ความยากหรือมองอย่างไรเสียก็เป็นปัญหา (Problematic) ของการให้อภัยคือ ไม่มีหลักประกันใด ๆ ยืนยันว่า การให้อภัยสามารถเข้ากันได้กับความยุติธรรม เว้นแต่ความยุติธรรมเชิงแก้แค้นทดแทน (Retributive Justice) ซึ่งแน่นอนว่าเข้ากันไม่ได้กับการให้อภัย นอกจากนี้ การให้อภัยไม่สามารถไถ่ถอนหรือคืนทุกอย่างกลับมาเหมือนเดิมได้ ดังนั้น การให้อภัยจึงดูเหมือนว่า เป็นการร้อง

ขอการเสียสละจากเหยื่อฝ่ายเดียวและเกินขอบเขตความเป็น
การเมืองทั่วไป อีกทั้งการให้อภัยถือเป็นแนวระนาบตรงข้ามกับความ
รุนแรงที่เกิดขึ้น เนื่องจากไม่สามารถแลกเปลี่ยนกันได้และไม่สามารถ
ประเมินกันได้ด้วยหลักเกณฑ์ชุดเดียวกัน เพราะการให้อภัยไม่มีทาง
ทดแทนสิ่งที่ความรุนแรงได้พรากไป นอกจากนี้การให้อภัยต่อผู้ก่อ
ความรุนแรงอาจจะยิ่งเปิดโอกาสให้เขาหรือเธอพร้อมที่จะกระทำ
แบบเดิมในโอกาสหน้า ตลอดจน ยังเป็นการตอกย้ำและผลิตซ้ำ
โครงสร้างการกดขี่ และความไม่เสมอภาคต่อเหยื่อในฐานะผู้ด้อย
อำนาจและไร้คุณค่าในสังคมต่อเนื่องสืบไป

อย่างไรก็ตาม ในบทความนี้ผู้เขียนจะชี้ให้เห็นว่า ถึงแม้การ
ให้อภัยจะเป็นเรื่องที่ยากเพียงใดก็ตาม แต่การให้อภัยถือเป็นความ
จำเป็นยิ่งยวดในทางการเมือง ทว่าการให้อภัยมิได้กระทำกันได้
ง่ายตายหรือฉาบฉวย ในทางตรงข้ามต้องตระหนักถึงความหมายอัน
ลึกซึ้งของเส้นทางการให้อภัยและภาระการให้อภัย กล่าวคือ ต้อง
ไม่ให้เหยื่อเป็นผู้แบกรับไว้เพียงฝ่ายเดียว กระนั้นก็ตามเนื้อหาที่จะ
เสนอในบทความนี้ไม่ได้มุ่งที่จะเป็นแถลงการณ์หรือคู่มือทางการเมือง
ว่าด้วยการให้อภัย รวมถึง ไม่ได้เสนอหนทางเชิงอธิบายการกระทำ
(How to) แต่อย่างไรใด โดยเนื้อหาในบทความนี้จะประกอบด้วย 3
ส่วนได้แก่ ความสำคัญของการให้อภัยกับการปรองดอง เส้นทางการ
ให้อภัย และบทสรุป

ความสำคัญของการให้อภัยกับการปรองดอง

ย้อนเวลากลับไปประมาณ 2 ทศวรรษก่อนหน้าี้ ดุลลาห์ โอมาร์ (Dullah Omar) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมของประเทศแอฟริกาใต้ได้กล่าวในขณะที่ประเทศกำลังจะจัดตั้ง คณะกรรมการสำจจะและสมานฉันท์ (Truth and Reconciliation Commission) ว่า “ถ้าบาดแผลในอดีตจำเป็นต้องได้รับการเยียวยา รักษา การเปิดเผยความจริงและการตระหนักถึงความจริงเหล่านั้น เป็นเรื่องสำคัญ...เราไม่สามารถเรียกร้องการให้อภัยจากเหยื่อได้ และ เราไม่มีสิทธิทางศีลธรรมใด ๆ จะทำเช่นนั้น หากเรากล่าวถึงการให้อภัยเหยื่อเท่านั้นที่จะเอ่ยคำนี้ได้”³ (Battersby, 1994, par.14) สิ่งที่โอมาร์กล่าวมีความสำคัญ 2 เรื่องด้วยกัน เรื่องแรกคือ หากจะก้าวข้ามความขัดแย้งในอดีตเพื่อมุ่งหน้าไปสู่ความปรองดอง สิ่งสำคัญคือ ต้องทำความจริงในอดีตให้ปรากฏเป็นเบื้องต้นให้ได้และเรื่องต่อมา อันถือว่าสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันคือ ต้องให้ความสำคัญต่อเหยื่อ เหยื่อคือ ผู้ที่ถูกทำร้ายมาหรือสูญเสียคนที่พวกเขารักหรือสูญเสียโอกาสชีวิตที่จะกลับไปเป็นเหมือนเดิมหรือประสบพบเจอ

³ ต้นฉบับภาษาอังกฤษคือ “If the wounds of the past are to be healed ... disclosure of the truth and its acknowledgment are essential ... We cannot forgive on behalf of victims, nor do we have the moral right to do so. It is the victims themselves who must speak.”

ความเลวร้ายมา⁴ เช่นนี้แล้ว หากต้องการจะรื้อฟื้นสภาพความสัมพันธ์ของผู้คนอีกครั้งและป้องกันการแก้แค้นแบบตาต่อตาฟันต่อฟัน การให้อภัยจากเหยื่อจึงเป็นสิ่งสำคัญแต่ทั้งนี้ผู้ที่มีสิทธิพูดว่าจะให้อภัยหรือไม่ให้ต้องเป็นเหยื่อเท่านั้น

ต่อมา หนังสือที่มีชื่อเสียงโด่งดังของสาธุคุณเดสมอน ตูตู (Desmond Tutu-ประธานคณะกรรมการสัจจะและสมานฉันท์ของประเทศแอฟริกาใต้) ที่ชื่อว่า *ไม่มีอนาคตหากปราศจากการให้อภัย* (*No future without Forgiveness*) ได้พยายามฉายภาพว่า อดีตเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องจดจำ ที่สำคัญยิ่งกว่าคือ ต้องใช้ความเป็นปัจจุบันเยียวยาอดีตอันเจ็บปวดผ่านการให้อภัยเพื่อไปสู่อนาคตในการอยู่ร่วมกันของชาวแอฟริกาใต้ให้ได้ (Tutu, 1999) ขณะที่ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2543) นักสันติวิธีก็ย้ำว่า การให้อภัยเป็น “ความจำเป็นทางการเมือง” (Political Necessity) ชัยวัฒน์ได้ตั้งคำถามว่า “การทำงานสร้างความสมานฉันท์ในสังคมคงเป็นไปได้ยาก ถ้าผู้คนไม่ยอมให้อภัยกัน ข้าพเจ้าเคยตั้งคำถามไว้ใน “อภัยวิถี” ว่า ในเมื่ออดีตแห่งความรุนแรงไม่สามารถหวนคืนมาได้ สังคม(ไทย)จะ

⁴ แอลเลียนา โรโกบีท (Ileana Rogobete) นักจิตวิทยาชาวโรมาเนียได้ทำวิจัยในประเทศแอฟริกาใต้พบว่า เหยื่อจำนวนมากยังคงเจ็บปวดกับความทรงจำบาดแผล (Trauma) แอลเลียนา กล่าวว่า เหยื่อจำนวนมากเหล่านี้แสดงอาการต่าง ๆ เช่น เจ็บปวด รู้สึกโกรธแค้น รู้สึกถูกรุขรุษ รู้สึกเต็มไปด้วยความสูญเสีย ผวา ฝันร้าย หวาดกลัว ฯลฯ หลายคนเจ็บปวดจนปลักกับความรู้สึกเหล่านี้ ซึ่งได้ค่อย ๆ บันทึบท่าลายความสัมพันธ์กับสมาชิกที่เหลืออยู่ในครอบครัว (Popa, 2010)

อยู่ร่วมกันไประหว่างคู่ขัดแย้งที่เคยฆ่าฟันกันมาได้อย่างไรหากไม่อาศัยการให้อภัย แต่การให้อภัยไม่ได้หมายความว่า จะเกิดขึ้นได้ด้วยลมปากโดยให้สัมภาษณ์เจ็บปวดให้ทั้งอดีตแห่งความยุติธรรมที่เคยเกิดขึ้น แต่เงื่อนไขสำคัญของการให้อภัยคือ การธำรงความจริงจำเพื่อปลดปล่อยตนเองออกจากพันธนาการแห่งอดีต” (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2548, ย่อหน้า 22)

ในมุมมองของนักสันติวิธีข้างต้นต่างเห็นพ้องกันว่า การให้อภัยเป็นเรื่องสำคัญยิ่งในกระบวนการสร้างความปรองดองหรือสร้างความสมานฉันท์ แต่มิได้กระทำกันง่าย ๆ หรือโดยลมปาก นอกจากนี้การให้อภัยถือเป็นองค์ประกอบหลักในการขับเคลื่อนสังคมให้เดินหน้าต่อไป และป้องกันมิให้อยู่ในสภาพการณ์อาฆาตแค้นกันอย่างไม่หยุดหย่อน ดังเช่นที่ มหาตมะ คานธี เคยกล่าวว่า “ตาต่อตา จะทำให้ทุกคนในโลกตาบอดทั้งหมด” (An eye for an eye will make the whole world blind.) (Satha-Anand, 2010) ไม่เพียงเท่านั้น การให้อภัยยังเป็นความสำคัญต่อเหยื่อ ในแง่ได้ปลดปล่อยพันธนาการความเจ็บปวดที่แบกรับมาตลอดออกไป พร้อมเปิดโอกาสให้ “เวลา” ในปัจจุบันและอนาคตได้โลดแล่นอย่างมีความหมาย

ขณะที่มีบันทึกการให้อภัยได้รับการกลับมากล่าวขานอีกครั้งในแวดวงวิชาการภายหลังการจัดตั้งคณะกรรมการสัจจะและสมานฉันท์ของประเทศแอฟริกาใต้ในปี 1995⁵ (Minow, 1998)

⁵ ก่อนหน้านั้นการถกเถียงเรื่องการให้อภัยอย่างจริงจังในแวดวงวิชาการเกิดขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง พิจารณางานคลาสสิกจาก Hannah Arendt (1958) และ Hannah Arendt (1963)

เนื่องด้วยการให้อภัยเป็น “วาระแห่งชาติ” ของประเทศ เพื่อ
ซ่อมแซมฟื้นฟูสังคมร่วมกัน แอเล็กซ์ โบเรน (Alex Boraine)
ผู้ก่อตั้งศูนย์ความยุติธรรมระยะเปลี่ยนผ่านระหว่างประเทศ
(International Center for Transitional Justice: ICTJ) และเคยมี
ส่วนทำงานในกระบวนการสร้างความปรองดองในประเทศ
แอฟริกาใต้เปิดเผยว่า เขื่อจำนวนมากได้บอกกับตนเองว่า เป็นไป
ไม่ได้เลยที่จะเรียกร้องการให้อภัยจากพวกเขา ซึ่งเขาตอบกลับว่า
‘ไม่ได้เป็นเจตนาของคณะกรรมการฯ ที่กดดันหรือเรียกร้องการให้
อภัยจากเหยื่อ แต่คณะกรรมการฯ ทำหน้าที่สร้างโอกาสให้เหยื่อที่
สามารถและพร้อมที่จะให้อภัยได้มีพื้นที่เท่านั้น (Boraine, 2001)
อย่างไรก็ตาม เมื่อการปรองดองคงความหมายผูกติดกับการ
นิรโทษกรรม การทำงานของคณะกรรมการฯ บนเส้นทางการให้อภัย
จึงได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างมาก (ศิวัช ศรีโภคางกุล, 2555)
โดยเฉพาะประเด็นการยืดเยื้อให้เหยื่อต้องให้อภัยต่อผู้ก่อความ
รุนแรง เพราะเขาหรือเธอได้ผ่านขั้นตอนการนิรโทษกรรม นั่นคือ
เล่าความจริงพร้อมแสดงให้เห็นแล้วว่าความรุนแรงที่กระทำลงไป
จากแรงจูงใจทางการเมือง ส่งผลให้เหยื่อจำนวนมากปิดปฏิเสธเข้า
ร่วมไต่สวนกับคณะกรรมการฯ หรือบางกรณีที่คณะกรรมการฯ
พยายามนำผู้ก่อความรุนแรงมาพูดคุยกับเหยื่อ แม้มีตัวอย่างบางส่วน
ที่แสดงถึงความสำเร็จ แต่มีตัวอย่างมากมายเช่นกันที่ล้มเหลว เพราะ
ความจริงโหดร้ายเกินกว่าที่เหยื่อสามารถรับฟังและให้อภัยได้ ในแง่นี้
โทมัส บรูดฮอล์ม (Thomas Brudholm) จึงได้รวบรวมข้อปัญหาการให้
อภัยในแอฟริกาใต้ว่าเป็น “การกระทำที่คลุมเครือและขอมาก

เกินไป” (Blurred and Maximalist) กล่าวคือ กลุ่มเครือข่ายเพราะ การให้อภัยไม่ได้สื่อถึงการยุติอาชญาตแต่กันเท่ากับต้องยอมรับ หลักการนิรโทษกรรมแต่เพียงถ่ายเดียว ตลอดจนต้องละทิ้งหลัก นิติรัฐใด ๆ ทั้งหมด ขณะที่ขอมมากเกินไป คือ คณะกรรมการฯ เข้าใจ ว่าเส้นทางการให้อภัยเป็นการกระทำจากเหยื่อฝ่ายเดียว (Unilateral) แม้ผู้ก่อความรุนแรงไม่ได้แสดงอาการเสียใจหรือสำนึก ใด ๆ จากการกระทำของตนเอง แต่พิสูจน์ได้ว่าเล่าความจริง และแม้ เหยื่อจะเจ็บปวดที่ได้มารับรู้เรื่องราวประวัติศาสตร์บาดแผลและรู้สึก กัดต้นแค้นไหนก็ตาม (Brudholm, 2008) ทางเลือกเหยื่อก็ไม่เหลือ อะไร นอกจากต้องให้อภัยหรือถ้าไม่ให้อภัยก็เป็นเรื่องส่วนตัวของ เหยื่อที่จะแบกรับต้นทุนดังกล่าวเอง หรือพิจารณาจากกรณีของนาง ซิลเวีย โดโลม (Sylvia Dloma) หญิงสูงวัยชาวแอฟริกาใต้ซึ่งลูกชาย ของหล่อนถูกหนึ่งในเจ้าหน้าที่กองกำลังความมั่นคงของรัฐฆาตกรรม หล่อนได้ตัดสินใจเข้ามาไต่สวนต่อหน้าคณะกรรมการฯ ถึงแม้ว่า หล่อนต้องการให้ผู้กระทำผิดต้องถูกดำเนินคดีและลงโทษในระบบ ศาลปกติก็ตาม ภายหลังหล่อนให้ข้อมูลทุกอย่างต่อคณะกรรมการฯ เสร็จสิ้นแล้ว เจ้าหน้าที่กองกำลังความมั่นคงได้ให้การต่อคณะ กรรมการฯ โดยมีได้แสดงอาการโศกเศร้าเสียใจใด ๆ เลย หล่อนรู้สึก สิ้นหวังพร้อมกล่าวว่า “ผู้คนที่นี้ (คณะกรรมการฯ และผู้ต้องการ สร้างชาติตามแนวทางสาธุคุณเดสมอน ตูตู) ต้องการเรียกร้องต่อฉัน เพื่อให้ฉันให้อภัยต่อผู้ที่ฆ่าลูกชายของฉัน แต่ผู้กระทำผิดมิได้แสดง ความเสียใจหรือเอ่ยคำขอโทษใด ๆ ต่อการกระทำตนเอง คุณยังพบ ผู้คนมากมายที่เคยใช้ความรุนแรงในแต่ละแห่งที่ยืมแยมร่าเริง

สนุกสนาน บางคนเป่าลูกโป่งหมากฝรั่งอย่างสำราญ สิ่งเหล่านี้
หมายความว่าอะไร? คุณกำลังร้องไห้ คุณกำลังเศร้าโศกเสียใจที่คน
ที่คุณรักที่สุดต้องตายไปอย่างน่าสยดสยอง แต่พวกเขากลับกำลัง
หัวเราะ!” (Pigou, 2002)

กล่าวได้ว่า แม้การให้อภัยจะสำคัญและโยงใยกับความ
ปรองดองมากเพียงใดก็ตาม แต่การให้อภัยต้องไม่ถูกใช้ในรูปแบบ
ของการบังคับเพราะยิ่งจะทำให้ศักดิ์ศรีและคุณค่าของเหยื่อถูก
ลดทอนเข้าไปใหญ่ การอภัยต้องดำรงอย่างมีความหมายมากกว่าที่
กล่าวกันเป็นปรกติในชีวิตประจำวันทั่วไป หรือแม้แต่ในกรณีของ
ประเทศแอฟริกาใต้ก็ตาม ดังนั้นในหัวข้อสำคัญต่อไปผู้เขียนจะ
ชี้ให้เห็นว่าเส้นทางของการให้อภัยควรเป็นอย่างไร

เส้นทางของการให้อภัย

หากอุปมาอุปมัยเส้นทางของการให้อภัยเป็นดังถนนนำพาไปยัง
จุดหมายเส้นทางดังกล่าวย่อมต้องเป็นเส้นทางที่ขรุขระ เต็มไปด้วยสิ่ง
กีดขวางจำนวนมาก และไม่มีหลักประกันใด ๆ ว่าการเดินทางครั้งนี้
จะนำไปสู่จุดหมายได้สำเร็จหรือต้องใช้เวลาอันเพียงใด ซึ่งควรต้อง
ย้ำว่า กระบวนการในการเดินทางแต่ละขั้นตอนเป็นกระบวนการที่
สำคัญยิ่งยวด ทั้งนี้เพราะการบรรลุไปสู่การให้อภัยเป็นสิ่งที่ยาก
ลำบากที่สุดของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นในนามบุคคลหรือชุมชน
การเมืองก็ตาม เนื่องจากเป็นการเรียกร้องความหาญกล้าทาง
ศีลธรรมอย่างถึงที่สุด (Moral Courage) ทั้งจากผู้ก่อความรุนแรง
และเหยื่อ

อย่างไรก็ดี การเรียกร้องให้เหยื่อเป็นฝ่ายเริ่มต้นให้อภัยเป็นการเรียกร้องที่ไม่สมเหตุผลเป็นอย่างยิ่ง ยุค ชฮาง (Youk Chhang) ผู้อำนวยการสถาบัน Documentation Center of Cambodia ซึ่งทำหน้าที่ศึกษารวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์เหยื่อผู้รอดชีวิตในระบอบเขมรแดง (1975-1979) โดยเขาเป็นหนึ่งในผู้ที่ถูกกองกำลังเขมรแดงจับตัวไปตั้งแต่อายุ 14 ขวบ ถูกซ้อมทรมานต่าง ๆ นานา สมาชิกในครอบครัวถูกฆ่าทั้งหมดยกเว้นเพียงคุณแม่ เคยกล่าวในปี 2556 ว่า แม้ระบอบเขมรแดงไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของเขาแล้วก็ตามแต่เขาไม่สามารถให้อภัยกับเขมรแดงได้เพราะ “ผมก็จะไม่ยกโทษให้ ไม่มีโอกาสจะให้อภัยเพราะคนทำผิดต่อผมจำผมไม่ได้” และ “คุณไม่สามารถบอกแม่ของผมว่าให้อภัยเถอะ” (สนทนากับ ‘Youk Chhang’ ว่าด้วยการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์และการปรองดองในกัมพูชา, 2556). หรือ โซชีตา เพฟ (Socheata Poev) หญิงชาวอเมริกันเชื้อสายกัมพูชา และเป็นผู้กำกับภาพยนตร์เคยตั้งคำถามว่า “มันหมายความว่าอย่างไรสำหรับครอบครัวของฉันหรือตัวฉันเองที่จะต้องให้อภัยเขมรแดง” (อ้างใน Schlund-Vials, 2012) ขณะที่ตัวอย่างกรณีตรงข้ามของ นีล บาร์นาร์ด (Niel Barnard) หัวหน้าหน่วยข่าวกรองของประเทศแอฟริกาใต้ในอดีตเป็นเรื่องที่ควรพิจารณา กล่าวคือ วันที่ 5 กรกฎาคม ปี 1989 เนลสัน แมนเดลา ซึ่งได้รับอนุญาตให้ออกมาจากคุกเพื่อมาพบกับประธานาธิบดี พิตับเบิลยู โบธา (P.W. Botha) เจ้าหน้าที่ในเรือนจำได้สั่งตัดเสื้อผ้าสุภาพพร้อมรองเท้าคู่มือใหม่ให้แมนเดลาเมื่อถึงเวลาที่ต้องเข้าพบประธานาธิบดี เนื่องด้วยแมนเดลาไม่ได้ใส่เครื่องแต่งกายอื่น ๆ

นอกจากชุดเรือนจำมาเป็นเวลานาน (ติดคุก 27 ปี) จึงทำให้เขาผูก
เชือกกรองเท้าได้ไม่แน่น ขณะนั้น นีล บาร์นาร์ด ก้มตัวลงพร้อมนำมือ
ตนเองไปผูกเชือกกรองเท้าของแมนเดลาให้แน่น ถึงแม้ว่าบาร์นาร์ด
ไม่ได้เป็นคู่กรณีกับแมนเดลาโดยตรงแต่เขาไม่จำเป็นต้องทำเช่นนั้น
เนื่องด้วยตำแหน่งและสถานะของเขา แม้เขาจะรู้ว่าเขาเป็นหนึ่งใน
ตัวแทนคนผิวขาวที่กระทำย่ำยีคนผิวสีมาเป็นเวลานานและถึงเวลา
แล้วที่ประเทศแอฟริกาใต้ต้องเปลี่ยนแปลงให้คนผิวสีเข้ามามีบทบาท
เสมอภาคกับคนผิวขาวในสังคม การก้มลงผูกเชือกกรองเท้าเป็น
สัญลักษณ์เริ่มต้นหนึ่งของเส้นทางการให้อภัย กล่าวคือ การให้อภัย
เริ่มต้นจากการฟื้นฟูความสัมพันธ์และแสดงความใกล้ชิดระหว่างกัน
ที่สำคัญการกระทำดังกล่าวให้ต่อผู้ที่ต่ำต้อยด้อยกว่ายังเป็นการปรับ
สมดุลความสัมพันธ์เชิงอำนาจขึ้น ถึงแม้ว่าในเวลาต่อมาบาร์นาร์ดจะ
ปฏิเสธคำร้องขอจากคณะกรรมการสัจจะและสมานฉันท์ให้เปิดเผย
รายชื่อเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนใช้ความรุนแรงต่อคนผิวสีก็ตามแต่เขาก็
ยอมรับอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการฯ (Eide, 2010)

ตัวอย่างข้างต้นสื่อว่าหากต้องการเรียกร้องให้เหยื่อให้อภัย
ภาระของการเรียกร้องดังกล่าวต้องเริ่มต้นมาจากผู้ก่อความรุนแรง
ซึ่งสามารถแสดงออกได้ในหลายเงื่อนไขทั้งหมด เช่นขอโอกาสในการ
สนทนากับเหยื่อ แสดงความตระหนักถึงรับผิดชอบจากการกระทำ
ตนเอง แสดงความเสียใจ หยั่งถึงความผิดของตนเองในมุมมองที่
เหยื่อถูกกระทำ ตระหนักถึงความทุกข์ทรมานเหยื่อ ยอมรับการถูก
ตำหนิจากสาธารณชน ขอโทษเหยื่ออย่างจริงใจ ชดใช้เยียวยาด้วย
ทรัพย์สินของตนเอง พร้อมแสดงออกอีกว่าตนเองเรียนรู้จาก

ประสบการณ์ที่ผ่านมาและสัญญาว่าจะไม่กระทำอีก จากนั้นจึงเรียกร้องการให้อภัยจากเหยื่อ แม้ไม่สามารถบอกได้ว่าเหยื่อจะให้ อภัยหรือไม่ เพราะการให้อภัยเป็นเรื่องที่บังคับไม่ได้ (Griswold, 2007) หรือเงื่อนไขคล้ายคลึงกันที่ผู้ก่อความรุนแรงจะต้องตระหนัก ถึงความผิดของตนเอง พร้อมรับผิดชอบต่อเหยื่อ รวมถึงขอโทษอย่าง จริงใจและให้หลักประกันต่อเหยื่อและสังคมว่าจะไม่เกิดเหตุการณ์ ดังกล่าวอีกเป็นอันขาด จากนั้นจึงเรียกร้องขอรับการให้อภัยจากเหยื่อ ซึ่งเหยื่อมี *ทางเลือก* (Choice) ที่จะให้อภัยหรือปฏิเสธ (Lang, 2009) และเหยื่อสามารถ *ตัดสินใจ* ที่จะให้อภัยหรือไม่ โดยอาจ พิจารณาจากการกล่าวความจริง ความศรัทธาจริงใจ ความตั้งใจและ แรงจูงใจต่อความปรารถนารับการให้อภัย ทำนองเดียวกัน เหยื่อ อาจจะไม่ให้อภัยหรือไม่ก็ได้ (Saunders, 2011) ประเด็นสำคัญคือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจได้เปลี่ยนไปเพราะเหยื่อสามารถเป็นผู้ *เลือก* และ *ตัดสินใจ* ที่จะให้อภัยหรือไม่

นอกจากนี้ หากพิจารณาข้อถกเถียงที่ว่า เหยื่อและสังคม โดยรวม ควรพยายามทำความเข้าใจผู้ก่อความรุนแรงว่า ก่อนที่เขา หรือเธอก่อความรุนแรงเพราะเติบโตมาจากสิ่งแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม ดังนั้นจึงตกเป็นเหยื่อจากโครงสร้างสังคม ข้อถกเถียงเช่นนี้มีปัญหา บางประการ เช่น การเรียกร้องให้เหยื่อเข้าใจภูมิหลังและแรงจูงใจ ของผู้ก่อความรุนแรง อาจจะไม่เพียงพอ ผู้ก่อความรุนแรงจะต้อง เข้าใจเหยื่อมากกว่าที่หวังให้เหยื่อเข้าใจตนเอง หรือหากจะกล่าวว่า ผู้ก่อความรุนแรงอาจทนทุกข์ทรมาน มีอาการตึงเครียด แปรกลแยก

หรือประสาทหลอนจากการกระทำของตนเอง แต่ความสมมาตรย่อมไม่เหนือกว่าเหยื่อเป็นแน่แท้ที่อาจจะไม่ได้รับแม้แต่ความยุติธรรมและบรรเทาความทุกข์ทรมานได้เลย (Saunders, 2011) ดังนั้นผู้เริ่มต้นในเส้นทางดังกล่าวจึงเป็นภาระของผู้ก่อความรุนแรง

อย่างไรก็ตาม การตัดสินใจยอมรับให้อภัยจากเหยื่อหรือไม่เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องขบคิดตามมา เพราะชุดค่าด้วยคุณค่าของเหยื่อและผู้ก่อความรุนแรงมีความแตกต่างกัน (A different set of values) (Minow, 1998) ความต้องการได้รับการให้อภัยสำหรับผู้ก่อความรุนแรง อาจจะเป็นความสำนึกจากการกระทำของตนเองและตระหนักถึงความทุกข์ทรมานที่เหยื่อได้รับ แต่สำหรับเหยื่อในฐานะเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการถูกกระทำ การให้อภัยเป็นเรื่องที่ยุ่ยากกว่านั้นแม้การให้อภัยจะเป็นความจำเป็นยิ่งยวดก็ตาม พิจารณาประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

ประเด็นที่หนึ่ง ควรต้องย้ำว่าการให้อภัยเป็นเสรีภาพและเป็นเรื่องส่วนตัว⁶ การปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจจากข้างต้นสื่อ้นัยว่า เหยื่อเท่านั้นที่มีสิทธิตัดสินใจจะให้อภัยหรือไม่ ผู้อื่นไม่สามารถล่วงล้ำหรือยึดเยียดเข้ามาในอาณาบริเวณดังกล่าว ทำนองเดียวกับบทบาทของคณะกรรมการปรองดองฯ ควรจำกัดเพียงแค่ทำหน้าที่อำนวยความสะดวก/ เปิดพื้นที่ให้เส้นทางการให้อภัยถูกสร้างขึ้น

⁶ คำกล่าวของดูลลาห์ โอมาร์ (Dullah Omar) อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมของประเทศแอฟริกาใต้ (อ้างถึงใน Minow, 1998)

เท่านั้น แต่การเดินทางบนเส้นทางดังกล่าวเป็นเรื่องของเหยื่อกับผู้ก่อ
ความรุนแรงเท่านั้น

ประเด็นที่สอง มิลาน กุนเดอร่า (Milan Kundera) เคย
กล่าวว่า “การต่อสู้ของมนุษย์ที่มีต่ออำนาจคือ การต่อสู้ของความทรง
จำต่อต้านการลืม”⁷ (Kundera, 1986) คำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นถึง
ความตึงเครียดที่สังคมการเมืองพยายามใช้ความเยียบกดทับให้เรื่อง
บางเรื่องไม่เผยตนเองออกมาหรืออ่อนวอนขอให้สังคมควร “ลืม”
บางอย่างเพื่อก้าวไปสู่อนาคตร่วมกัน หากพิจารณาคำกล่าวดังกล่าว
ในบริบทการให้อภัย ต้องถือว่าการ “จำ” เป็นองค์ประกอบสำคัญ
ที่สุด ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ย้ำว่า “คนที่หลงลืมไปแล้วไม่อาจเป็นคนที่
ให้อภัยแก่ใครได้เลย มีแต่คนที่จำอดีตได้เท่านั้น จึงจะสามารถให้อภัย
ได้” และกล่าวว่า “นักวิชาการบางท่านถึงกับเสนอว่า ต้องเปลี่ยน
ความเชื่อว่าที่ ‘จงให้อภัยและลืมเสีย’ (Forgive and Forget) ให้เป็น
‘จำเอาไว้และให้อภัย’ (Remember and Forgive)” (ชัยวัฒน์ สถา
อานันท์, 2543) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ “สาระหลักของการให้อภัย
ไม่ได้อยู่ที่ว่าความทุกข์ทรมานและการกระทำผิดจะถูกจดจำหรือไม่
แต่อยู่ที่ว่าจะจำมันอย่างไร” (Govier, 2002) เนื่องด้วยการปรับ
ประยุกต์การจดจำต้องอาศัย กระบวนการ อย่างต่อเนื่องเพื่อเอาชนะ
ต่อความอาฆาตแค้น ทั้งนี้แม้เวลานับจากช่วงเวลาเกิดความ
รุนแรงจะผ่านไปเนิ่นนานเพียงใดก็ตาม ถือเป็นข้อถกเถียงที่ไม่

⁷ ต้นฉบับภาษาอังกฤษคือ “the struggle of man against power is
the struggle of memory against forgetting.”

เพียงพอในการจะเลื่อนภัยถึงการให้อภัยได้ คำถามสำคัญตามมาก็คือ จะทำอย่างไรเพื่อไม่ให้เกิดการจดจำทำลาย “เวลา” แห่งชีวิตของปัจจุบันและอนาคต

ประเด็นที่สาม กล่าวแบบฮันนาห์ อาเรนด์ท์ (Hannah Arendt) นักปรัชญาคนสำคัญที่ว่า มนุษย์ไม่สามารถยกเลิกแก้ไขสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตได้และไม่สามารถคาดเดาถึงอนาคตได้เช่นกัน หากมนุษย์จมปลักอยู่กับพันธนาการแห่งอดีตที่ไม่สามารถหวนคืนกลับมาได้ มนุษย์จะสูญเสียความเป็นการเมืองคือ การสถาปนาการกระทำชีวิตสาธารณะในปัจจุบันไป⁸ (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2543) หนทางตัดโซ่ตรวนดังกล่าวคือ การให้อภัย (Forgiveness) เพื่อหลุดจากกับดักในอดีตและต้องการพันธสัญญาใหม่ (Promise) ในการมุ่งไปสู่อนาคตเพื่อบรรเทาความไม่แน่นอนและคาดเดาไม่ได้

ขยายความได้ว่า การติดยึดอยู่กับอดีตอันเจ็บปวดที่ไม่สามารถย้อนกลับไปแก้ไขได้ มนุษย์กำลังสูญเสียเวลาแห่งปัจจุบันและจุดริ้วเวลาแห่งอนาคตที่กำลังเกิดรายล้อม ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2544, หน้า 33) ได้กล่าวว่า

⁸ สำหรับอาเรนด์ท์แล้ว กิจกรรมของมนุษย์มี 3 อย่างคือแรงงาน (Labour) งาน (Work) และการกระทำ (Action) นับได้ว่าการกระทำ (Action) เป็นกิจกรรมเดียวที่มนุษย์จะได้ใช้เสรีภาพและใช้ชีวิตได้อย่างมีความหมายที่สุด หากเราใช้เสรีภาพในการหลุดจากโซ่ตรวนแบบบาดแผลในอดีตได้เท่ากับเป็นการให้การกระทำ (Action) ต่อการใช้ชีวิตในสังคมการเมืองเป็นสิ่งที่มีความคุณค่าและมีเสรีภาพกลับมาอีกครั้งได้ (อ้างถึงใน ณัฐญาณันท์ งามขำ, 2552)

“วิถีแห่งการปลดปล่อยตนจากพันธนาการแห่งความทรงจำที่เต็มไปด้วยบาดแผลคือ การอภัยยอมให้ความทรงจำดังกล่าวแข็งตัวจนกลายเป็นปรากฏการณ์ให้ชีวิตปรกติในปัจจุบันเป็นไปได้ กล่าวอีกอย่างหนึ่ง ความเป็นอิสระจากการแข็งตัวของความทรงจำในอดีตเป็นสิ่งสำคัญพอ ๆ กับการปล่อยให้ความทรงจำและความใฝ่ฝันผ่านเข้ามาในปัจจุบันอย่างอิสระ ข้าพเจ้าไม่ได้เสนอว่าให้ลืมอดีต แต่เสนอให้อยู่กับอดีตอย่างเป็นธรรมชาติด้วยพลังแห่งความทรงจำที่มีอิสระเสรี การให้อภัยจึงจะเป็นไปได้และมีความหมาย”

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาทัศนคติของอาเรนต์ทีให้ลึกลงไป เธอกล่าวถึงเงื่อนไขเบื้องต้นก่อนการให้อภัยว่า การให้อภัยต้องสัมพันธ์กับความยุติธรรมไม่ใช่ความเมตตา ความยุติธรรมในแง่ที่ต้องผ่านการตัดสิน (Judgment) มาแล้ว นั่นหมายถึง “การให้อภัยที่แท้จริงมันจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้ที่ให้อภัยเองนั้นก็พิจารณาผ่านกระบวนการต่าง ๆ มากมายแล้ว ทั้งการทำความเข้าใจ การใช้จินตนาการ (เช่นการคิดแบบเอาเราเป็นเขา เขาเขาเป็นเรา) การคิดและการตัดสินใจ และเมื่อได้ตระหนักดีแล้วถึงสิ่งที่เกิดขึ้น (โดยผ่านการคิดอย่างยุติธรรม ไม่ได้เข้าข้างตนเองเพียงลำพัง) เราจึงเลือกที่จะให้อภัยต่อบุคคลหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหรือไม่ก็ได้ เพราะมันได้ผ่านกระบวนการของการตัดสินใจมาแล้วนั่นเอง” (ณัฐญาณันท์ งามขำ, 2552, หน้า 243)

สำหรับอาเรนต์แล้ว การให้อภัยเพื่อปลดเปลื้องอดีตที่รื้อย
ร็ดพันธนาการชีวิตปัจจุบันจะไม่มีความหมายเลย หากไม่มีซึ่งพันธะ
สัญญาที่ทำให้ผู้ให้อภัยรู้สึกมั่นคงขึ้นในอนาคตที่ไม่สามารถคาดการณ์
ได้ เธอกล่าวประโยคสำคัญยิ่งว่า

“หากปราศจากโชัตรวนรื้อยอดีตที่เติมเต็มด้วยการ
สัญญา เราจะไม่สามารถรักษาเอกลักษณ์ใด ๆ ของเราได้
เลย เราจะต้องเดินเตรไปอย่างโดดเดี่ยวโดยไม่มีจุดมุ่งหมาย
ที่แน่นอนและสิ้นหวังภายใต้ความมืดมิด เกะเกี้ยวไว้ได้แต่
เพียงความคลุมเครือและความไม่ลงรอย ความมืดมิด
ดังกล่าวจะหายไปต่อเมื่อการปรากฏขึ้นของผู้หนึ่งที่สัญญา
และอีกผู้หนึ่งซึ่งทำให้คำสัญญานั้นสมบูรณ์ การกระทำทั้งสอง
ขึ้นอยู่กับการเป็นพหุลักษณะและต้องทำซึ่งกันและกัน
ไม่มีใครเพียงฝ่ายเดียวที่สามารถให้อภัยตนเองได้และไม่มี
ใครฝ่ายเดียวเช่นกันที่สามารถพอใจด้วยการสัญญาที่ทำต่อ
ตนเอง ทั้งการให้อภัยและการสัญญาต้องกระทำทั้งสอง
ฝ่าย” (Arendt, 1958, p. 213)

จาก 3 ประเด็นข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ถึงแม้ผู้ก่อความ
รุนแรงจะแสดงความรับผิดชอบและสำนึกผิดจากการกระทำของ
ตนเองแล้วก็ตาม ทว่าการให้อภัยเป็นเรื่องส่วนตัวของเหยื่อ เขาหรือ
เธอสามารถตัดสินใจหรือเลือกตามที่ตนเองต้องการ แต่ทั้งนี้ ภาระ
หนักอึ้งที่เหยื่อควรตระหนักคือ จะจดจำอดีตอย่างไรหรือจะ
ปลดปล่อยตนเองจากทางแพร่งแห่งปัญหาว่าด้วยการหวนคืน
ย้อนกลับไม่ได้ (Irreversibility) อย่างไรก็ตาม แม้การให้อภัยจะช่วยปลด

เปลื้องความเจ็บปวดที่ฝังรากลึกในจิตใจ และเปิดโอกาสให้ตนเอง ปฏิสัมพันธ์กับเวลาในปัจจุบันและอนาคตอย่างมีความหมาย อย่างไรก็ตาม ทั้งผู้ก่อความรุนแรงและสังคมจะต้องสร้างหลักประกันให้เหยื่อ รู้สึกว่า ตนเองจะสามารถอยู่ต่อไปในภายภาคหน้าได้อย่างมั่นคงและ จะไม่มีเหตุการณ์เลวร้ายเฉกเช่นอดีตกลับมาเกิดขึ้นอีก⁹

นอกจากนี้ ควรพิจารณาข้อถกเถียงสำคัญที่ย้ำว่า ทำไมการ ให้อภัยจึงเป็นความสำคัญยิ่งยวด โดยจะพิจารณาข้อถกเถียงของ มาร์ค อัมสตุทซ์ (Amstutz, 2004, pp. 87-90) ที่กล่าวว่า ไม่ว่าจะ เป็นการให้อภัยระหว่างกันของบุคคลหรือการให้อภัยทางการเมืองก็ดี ล้วนแต่เป็นหนทางเริ่มแรกสำคัญให้เหยื่อข้ามผ่านอดีตที่กักขังตนเอง ได้ เขากล่าวว่า การให้อภัยมีคุณูปการทางบวกดังนี้

ประการที่หนึ่ง แม้เต็มไปด้วยข้อถกเถียงและความไม่ลงรอย จำนวนมาก แต่การให้อภัยจะช่วยสรรสร้างให้สังคมยั่งยืนในระยะ ยาวและเป็นมุมมองที่สอดคล้องกับความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) ที่ให้ความสำคัญทั้งต่อการเยียวยาบุคคลและ ฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างกันของชุมชน ต่างจากความยุติธรรมแบบ แก่แค้นทดแทน (Retributive Justice) ที่มุ่งเน้นเพียงการดำเนินคดี และลงโทษผู้ก่อความรุนแรง ขยายความเพิ่มเติมว่าความยุติธรรม แบบแก่แค้นทดแทนเป็นการลงโทษให้เทียบเท่ากับสิ่งที่ผู้ก่อความ รุนแรงทำลงไป ทั้ง ๆ ที่ไม่ว่าจะออกแบบการลงโทษเช่นไรก็มีอาจจะ

⁹ พันธะสัญญานี้เป็น การสร้างเงื่อนไขใหม่ๆ ไปสู่เขาหรือเธอ (New Conditions Into Being) (Eide, 2010)

ทำให้เทียบเท่าได้ เช่น กรณีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในประเทศกัมพูชา การสังหารโหดในสงครามสกปรกที่ประเทศอาร์เจนตินา ฯลฯ (พิจารณาประกอบใน Eide, 2010) อย่างไรก็ตาม เส้นทางการให้อภัยต้องไม่ได้เกิดอย่างลัดขั้นตอน แต่ต้องเกิดผ่านการเล่าเรื่องราวเพื่อให้ผู้ก่อความรุนแรงและสังคมตระหนักถึงความเจ็บปวดที่เหยื่อเผชิญมา พร้อมทั้งมีการเยียวยาช่วยเหลือเพื่อให้เหยื่อกลับมาในสภาพที่ใกล้เคียงกับก่อนหน้าให้ได้ ที่สำคัญการให้อภัยได้สร้างบางสิ่งอันยิ่งใหญ่ต่อมนุษย์คือ เขาได้ปลดปล่อยตนเองออกจากภาระต้นทุนมหาศาลที่แบกรับไว้มานมนาน นั่นคือความเกลียดชังและความโกรธแค้นจากความทรงจำที่เลวร้าย

ประการที่สอง ความรุนแรงในอดีตทำให้ภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมแตกสลาย และเต็มไปด้วยความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน การให้อภัยจะช่วยทำให้ภาคส่วนต่าง ๆ สามารถก้าวผ่านความแตกแยกดังกล่าวได้ สำหรับ*ผู้ก่อความรุนแรง* การให้อภัยเป็นกระบวนการที่มาจากกรอ่ยคำขอโทษ การแสดงความเสียใจกับสิ่งที่กระทำไปเพื่อทำให้สังคมตระหนักและตนเองพร้อมรับผิดชอบถึงการกระทำนั้น และหาหนทางแก้ไขร่วมกันต่อไป ในส่วนของ*เหยื่อ* การให้อภัยเป็นพลังขับเคลื่อนให้พวกเขาแทนที่จะมองแต่เพียงความชื่นชมในอดีต แต่เป็นพลังในการมองไปข้างหน้า อันเป็นผลมาจากการเอาใจเขามาใส่ใจเราหลังจากที่รับฟังผู้กระทำผิด และเข้าใจถึงถึงความเป็นมนุษย์ของผู้นั้น

ประการที่สาม เหตุผลเช่นเดียวกับฮันนาห์ อาเรนดท์ อัมสทุทซ์กล่าวว่า การให้อภัยจะช่วยให้ผู้คนสามารถหลบหนีออกไปจากทรราชแห่งความทรงจำที่กัดกร่อน (Tyranny of Corrosive Memory) ขณะที่ผู้คนมีความทรงจำถึงอดีตในความหมายที่โหดร้ายและทุกข์ทรมาน ความทรงจำนี้จะเปิดรับต่อสิ่งใหม่ ๆ ด้วยความกลัวและความรู้สึกไร้ความมั่นคงซึ่งส่งผลต่อความเชื่อมั่นในตัวเองและเสรีภาพในการแสดงออกต่าง ๆ การให้อภัยจะช่วยทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยความทรงจำที่วนเวียนออกไป โดยการให้อภัยจะเป็นตัวเชื่อมมิให้มองอดีตที่เลวร้ายแต่เพียงอย่างเดียวแต่ให้มองความหวังของอนาคตด้วย

ประการที่สี่ การให้อภัยจะช่วยเป็นหนทางในการก้าวข้ามวงจรอุบาทว์จากข้อกล่าวหาและการตอบโต้ข้อกล่าวหากันไปกันมา (Vicious cycle of Charges and Counter-Charges) ความรุนแรงจำนวนมากต่างมาจากการกล่าวโทษซึ่งกันและกันโดยไม่จบสิ้น อันนำไปสู่การสั่งสมความเกลียดชังและความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน ยิ่งพาลแต่นำไปสู่การใช้ความรุนแรง สร้างความเจ็บปวดให้ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อไม่หมดสิ้น ซ้ำยังนำไปสู่ความปรารถนาจะแก้แค้นซึ่งต่างฝ่ายก็ต่างมองว่าตนเองเป็นเหยื่อด้วยกันทั้งสิ้น การให้อภัยจะสามารถตัดวงจรอันโหดร้ายนี้ได้

ประการที่สุดท้าย อาจจะเป็นสังขรณ์อันเจ็บปวดที่สุดคือการให้อภัยเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาเพราะไม่มีทางเลือกอื่นใดที่ดีไปกว่านี้อีกแล้ว ถึงแม้ว่าระบอบยุติธรรมจะสามารถพิพากษาและลงโทษผู้กระทำความผิด แต่ความผิดที่กระทำไปนั้นก็ได้ถูกกลับไปแก้ไขให้ถูกต้องได้แต่อย่างใด ไม่ว่าจะเป็นการฆ่า การทรมาน การลักพาตัว

ฯลฯ ถึงแม้ว่าความผิดกรณียึดทรัพย์สินหรือสิ่งก่อสร้างจะแก้ไขได้ โดยการคืนทรัพย์สินนั้นก็ตาม แต่ก็เป็นไปได้ที่จะมีการเสื่อมทรุดไปบ้าง และถึงแม้ว่าการลงโทษผู้กระทำผิดจะเป็นไปได้ แต่การทำให้เหยื่อและทรัพย์สินอยู่ในสภาพปรกติเสมือนก่อนถูกทำลาย ไม่สามารถเป็นไปได้เลย ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้มีทางเลือกเดียวคือเหยื่อจะต้องเข้าร่วมในกระบวนการให้อภัยผ่านการตระหนักรู้สำนึก และการแสดงความเสียใจจากผู้ก่อความรุนแรง ซึ่งเหยื่ออาจจะเข้าใจและเห็นใจมากกว่าที่จะมุ่งคิดแต่เพียงเคียดแค้น อัมสตัทซยกตัวอย่างกรณีความอยุติธรรมที่ชาวเช็กโกสโลวาเกียซึ่งเคยถูกกองทัพเยอรมันขับไล่ออกจากถิ่นฐานตนเองในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง โดย ฉองเบท์เก้ เอสซ์เทิน (Jean Bethke Elshtain) นักปรัชญาการเมืองชาวอเมริกันเขียนบันทึกว่า

“บางที ไม่มีอะไรหลงเหลืออีกเลยสำหรับผู้คนที่ถูกขับไล่โดยเยอรมันที่จะสามารถทำได้ นอกจากที่จะต้องให้อภัย ซึ่งมันเป็นสิ่งที่ยากลำบากที่สุดที่จะต้องทำ แน่แน่นอนมันเป็นเพียงวิธีทางเดียวที่ป้องกันการดื่มเหล้าวิสกี้ที่ขื่นขมแห่งความอยุติธรรม (*Quaff the Bitter Brew of Injustice*) และความทุกข์ทรมาน การชดเชยที่พอจะทำได้ก็ต่อเมื่อมีการให้อภัย เพื่อการดำรงอยู่ของลูกหลานในอนาคต”¹⁰

(Jean Bethke Elshtain cited in Amstutz, 2004, p. 89)

¹⁰ Jean Bethke Elshtain นำเสนอบันทึกของตนเองในหนังสือเรื่อง *Just War and an Ethics of Responsibility* ดูเพิ่มเติมใน Amstutz, 2004, p. 89

อย่างไรก็ตาม คำกล่าวดังกล่าวมีปัญหาอันแย้งในแง่ที่ว่า เป็นการเรียกร้องให้เหยื่อให้อภัยฝ่ายเดียว ซึ่งตรงข้ามกับเนื้อหาทั้งหมดของบทความนี้

บทสรุป

การให้อภัยเป็นเรื่องที่ยากลำบากที่สุดของมนุษย์โดยเฉพาะผู้ที่ได้รับผลกระทบทั้งทางร่างกายและจิตใจมาอย่างรุนแรง ผู้เขียนเสนอไว้ว่า การให้อภัยมิได้กระทำกันได้ง่ายดายหรือลัดขั้นตอนในทางตรงข้ามต้องตระหนักถึงความหมายอันลึกซึ้งของเส้นทางการให้อภัย ที่สำคัญภาวะของการให้อภัยต้องไม่ตกอยู่กับเหยื่อฝ่ายเดียว ทั้งนี้ การให้อภัยยังมีได้เป็นเพียงคำพูดเปล่งเสียงออกมาเพื่อมุ่งหวังไปสู่การกระทำตามที่พูด แต่ต้องมาจากผู้ก่อความรุนแรงที่มีเจตจำนงแน่วแน่ในการตระหนักถึงการกระทำผิดของตนเองแสดงความเสียใจต่อการกระทำนั้น รับผิดชอบต่อสิ่งที่ตนเองก่อไป ชดเชยเยียวยาพร้อมทั้งให้หลักประกันว่าจะไม่ทำเช่นนั้นอีก จากนั้นจึงร้องขอรับการอภัยจากเหยื่อ นอกจากนี้การให้อภัยต้องอาศัยความมุ่งมั่นของเหยื่อภายใต้เงื่อนไขที่ตนเองพิจารณาว่าเหมาะสมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เหยื่อเป็นผู้ตัดสินใจและเลือกฝ่ายเดียวว่าจะให้อภัยหรือไม่ โดยเหยื่อสามารถขบคิดถึงการอยู่อย่างไรมิให้ตนเองถูกกักขังในความทรงจำอันเลวร้ายที่ขยับเขยื้อนไม่ได้ และทำอย่างไรให้เวลาที่มีอยู่สามารถโลดแล่นได้อย่างมีความหมาย ขณะเดียวกันผู้ก่อความรุนแรงและสังคมการเมืองต้องสร้างพันธะสัญญาให้เหยื่อรู้สึกมั่นคงและไม่กลับไปเผชิญความรุนแรงเฉกเช่นในอดีตอีก

ดังที่กล่าวแล้วว่า การให้อภัยเป็นการให้ที่มาจากความหาญกล้าทางศีลธรรมอย่างยิ่ง เนื่องจากการให้อภัยอาจไม่ได้มาซึ่งความยุติธรรมและเข้ากันไม่ได้กับความรุนแรงที่เหยื่อเผชิญมา การให้อภัยจึงเป็นเรื่องที่พบไม่มากนัก แม้จะเป็นความจำเป็นทางการเมืองก็ตาม ผู้เขียนจะปิดท้ายพร้อมแลกเปลี่ยนกับครอบครัวของสตีเฟน บิโก (Stephen Biko) นักกิจกรรมผิวสีที่มีชื่อเสียง และเป็นผู้เคลื่อนไหวเรียกร้องความเท่าเทียมกันในประเทศแอฟริกาใต้ ที่ถูกฆาตกรรมจากผู้คุมขังในคุกปี 1977 ซึ่งเป็นข่าวโด่งดังไปทั่วในสังคมแอฟริกาใต้ และเป็นหนึ่งในตัวอย่างจำนวนมากที่สะท้อนการกดขี่เอาเปรียบ และความอยุติธรรมที่มีต่อคนผิวสี เวลาผ่านไปเกือบ 20 ปี ครอบครัวของบิโกปฏิเสธที่จะเข้าร่วมกระบวนการการให้อภัยจากคณะกรรมการสัจจะและสมานฉันท์ เนื่องจากต้องการให้เหตุการณ์ดังกล่าวถูกจดจำไปตลอดกาลในสังคมภายในและระหว่างประเทศ และการให้อภัยจะทำให้การกระทำโหดเหี้ยมดังกล่าวเจือจางลง (Eide, 2010)

หากเหตุผลดังกล่าวพอจะเป็นจริงอยู่บ้าง ผู้เขียนเห็นว่า ครอบครัวของบิโกควรพิจารณาบางประการได้แก่

ประการแรก การให้อภัยเป็นเรื่องส่วนตัวที่เหยื่อสามารถให้หรือไม่ให้อภัย ไม่ว่าจะเหยื่อมือหนึ่งผู้เสียชีวิตไปแล้วหรือครอบครัวบิโกในฐานะเหยื่อมือสองก็ตาม พวกเขาสามารถตัดสินใจและไม่เลือกเข้าร่วมกระบวนการให้อภัยได้ เนื่องจากกระบวนการจากคณะกรรมการฯ มีปัญหาหลายประการที่เข้ากันไม่ได้กับเส้นทางการให้อภัย

ประการที่สอง อย่างไรก็ตาม การไม่เข้าร่วมไม่ควรถูกลดทอนความหมายซึ่งส่งผลต่อการคงอยู่ของความทรงจำที่โหดร้ายดังกล่าว เนื่องจาก การกระทำต่อบิโกยังคงและต้องถูกจดจำทั้งในสังคมคนผิวสีและสาธารณชนทั่วไปถึงประวัติศาสตร์เหยียดเชื้อชาติในสังคมแอฟริกาใต้

ประการที่สาม ไม่ว่าจะให้อภัยหรือไม่ก็ตาม ควรตระหนักว่าการให้อภัยเป็นการให้อภัย “คน” ที่กระทำความรุนแรงหรือคนที่เราคิดว่าไม่สามารถให้อภัยมาได้ก่อนหน้านี้ มิใช่ให้อภัยรูปแบบและลักษณะความรุนแรงที่เขาทำ ดังนั้น การกระทำของผู้่าบิโกจึงไม่สามารถให้อภัยได้

ประการสุดท้าย เป็นความจริงที่โหดร้ายที่อาจจะต้องยอมรับว่าเอาเข้าจริง ๆ แล้วคำถามคือ ครอบครับบิโกจะอยู่กับเวลาที่หลงเหลืออย่างไร โดยไม่ให้ความเคียดแค้นมาบั่นทอนการดำรงอยู่ในปัจจุบัน หรือจะจดจำเรื่องราวสูญเสียอย่างไรให้แปรเปลี่ยนเป็นพลังในการสรรสร้างสังคมอีกครั้งเพื่อมิให้เกิดกรณีเช่นบิโกอีก

บรรณานุกรม

- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2543). *อภัยวิถี: มิตร/ ศัตรู และการเมืองแห่งการให้อภัย*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2548). ทำความเข้าใจปริศนาแนวคิดสมานฉันท์. *ประชาไท*. เข้าถึงได้จาก www.prachatai.com/journal/2005/09/5761
- ณัฐญาณ งามขำ. (2552). การเมืองแห่งอภัยวิถี กับความมุ่งมาดปรารถนาที่ไกลกว่าเทววิทยาในสังคมการเมือง. *รัฐศาสตร์สาร*, 30(1), หน้า 203-244.
- ศิวัช ศรีโกคางกุล. (2555). *เผชิญภัยความรุนแรงด้วยปรองดอง? บทเรียนจากต่างแดน*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- สนทนากับ ‘Youk Chhang’ ว่าด้วยการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์และการปรองดองในกัมพูชา. (2556). *ประชาไท*. เข้าถึงได้จาก <http://www.prachatai.com/journal/2013/09/48869>
- Amstutz, M. (2004). *The Healing of Nations: The Promise and Limits of Political Forgiveness*. Oxford: Rowman & Littlefield.
- Arendt, H. (1958). *The Human Condition*. New York: Doubleday Anchor Books.
- Arendt, H. (1963). *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil*. New York: Viking Press.

- Battersby, J. (1994). South Africa Creates Commission to Judge Apartheid-Era Crimes. *The Christian Science Monitor*. Retrieved from <http://www.csmonitor.com/1994/0609/09071.html>
- Boranine, A. (2001). *A Country Unmasked: Inside South Africa's Truth and Reconciliation Commission*. New York: Oxford University Press.
- Brudholm, T. (2008). *Resentment's Virtue: Jean Amery and the Refusal to Forgive*. Philadelphia: Temple University Press.
- Eide, M. (2010). Forgiveness: An Introduction. *South Central Review*, 27(3), pp. 1-11.
- Griswold, C. L. (2007). *Forgiveness: A Philosophical Exploration*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Govier, T. (2002). *Forgiveness and Revenge*. London: Routledge.
- Kohen, A. (2009). The personal and the political: forgiveness and reconciliation in restorative justice. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 12(3), pp. 399-423.
- Kundera, M. (1986). *The Book of Laughter and Forgetting*. New York: Penguin Books.

- Lang, B. (2009). Reconciliation: Not Retribution, not Justice, Perhaps not even Forgiveness. *The Monist*, 92(4), pp. 604-619.
- Minow, M. (1998). *Between Vengeance and Forgiveness: Facing History After Genocide and Mass Violence*. Boston, MA: Beacon Press.
- Pigou, P. (2002). The murder of Sicelo Dlomo. In D. Posel & G. Simpson. (eds.). *Commissioning the past: Understanding South Africa's Truth and Reconciliation Commission*. Johannesburg: Witwatersrand University Press.
- Popa, A. B. (2010). Learning from Postconflict Societies Through the Eyes of Political Trauma Victims: An Interview with Romanian Psychologist and Family Therapist Ileana Rogobete. *The International Journal of Higher Education and Democracy*, 1(1), pp. 106-114.
- Satha-Anand, C. (2010, May 28). The Violence Effect and Reconciliation Future. *Bangkok Post*.
- Saunders, R. (2011). Questionable Associations: The Role of Forgiveness in Transitional Justice. *The International Journal of Transitional Justice*, 5(1), pp. 119-141.

Schlund-Vials, C. J. (2012). Cambodian American Memory Work: Justice and the “Cambodian Syndrome”. *Positions: East Asia Cultures Critique*, 20(3), pp. 805-830.

Tutu, D. (1999). *No Future Without Forgiveness*. New York: Doubleday.